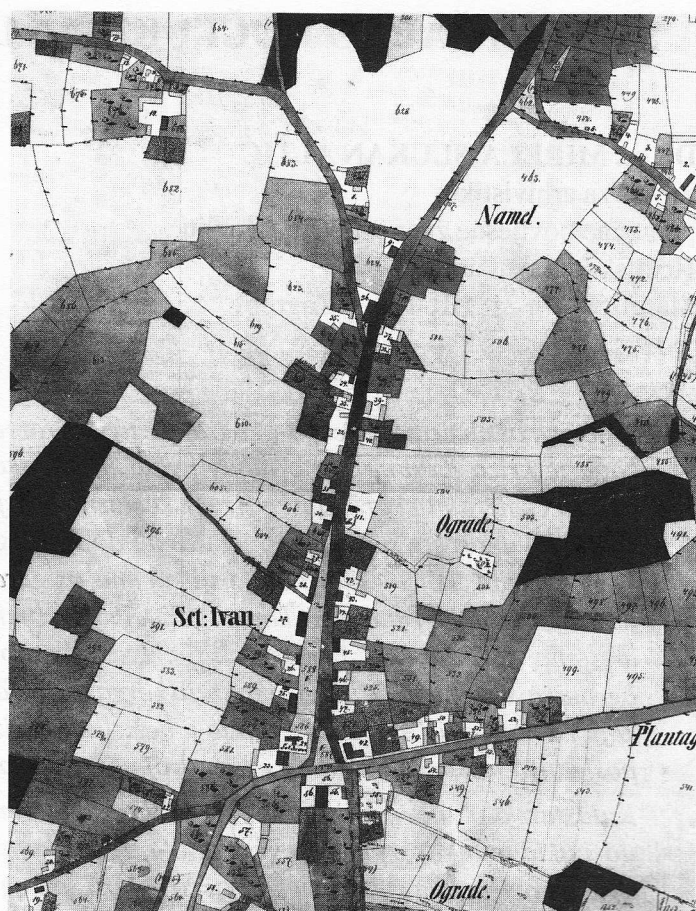

Sl. 1 Sv. Ivan Žabno na topografskoj karti Varaždinskog generalata oko 1772. godine

Sl. 2. Sv. Ivan Žabno na katastarskom planu iz 1866. godine

te šumu Brezik na zapadnom rubu općine. Nakon omeđivanja općine, pristupilo se njezinoj detaljnoj izmjeri temeljem koje je 1866. godine nastao katastarski plan općine u mjerilu 1:2 880 koji prikazuje područje općine bez revira u 13 listova¹. Za područje revira izrađen je plan u mjerilu 1:7 200 s još 13 listova. Izmjeru su obavili geometri - poručnik Wagner, poručnik Jovičić, te Karl von Bohn, a planove je iscrtao geometar poručnik Kovačević. Nakon izmjere i računanja površina svih izmjerenih čestica uslijedilo je utvrđivanje vlasnika. Tako je sastavljen popis čestica (*Parzellen Protocoll*), posebno za kućne (izgrađene) čestice, posebno za zemljišne. Sastavljanje odvojenih popisa čestica za izgrađene i neizgrađene čestice, bilo je uobičajeno na čitavom području Vojne krajine (u građanskom dijelu zemlje u pravilu se sastavljao jedinstveni upisnik za sve čestice općine). Upisnici su zaključeni i ovjereni 15. veljače 1867. godine. Time je završena katastarska izmjera katastarske općine Sv. Ivan. Katastarska dokumentacija nastala izmjerom, danas se čuva u fondu Državne geodetske uprave u Hrvatskom državnom arhivu. Spomenuta katastarska dokumentacija predstavlja prvi detaljan uvid u prostor i vlasničke odnose na području Sv. Ivana Žabna. U ovom radu ograničit ćemo se na analizu dijela izvora koji se odnose na naselje Sv. Ivan Žabno i njegove zemljišne posjede.

FUNKCIONALNA STRUKTURA I FIZIONOMSKA OBILJEŽJA SV. IVANA ŽABNO

Katastarski plan iz 1866. godine omogućava nam detaljan uvid u funkcionalnu strukturu i fizionomska obilježja Sv. Ivana Žabna uoči ukinuća Varaždinskog generalata. U vrijeme nastanka ovog plana, u Sv. Ivanu Žabnu živjelo je 430 stanovnika².

Već na prvi pogled uočljiv je značaj prometnog čvorišta za razvoj naselja. Naime, središte naselja nalazi se upravo na križištu ceste koja se u središtu naselja dijeli u dva kraka, jedan koji vodi prema Križevcima te drugi prema Vrbovcu i Zagrebu. Ta je cesta imala velik značaj u vrijeme Vojne krajine, kao jedna od glavnih spojnica

¹ Katastarski plan nosi naslov *Compagnie = Station Sct. Ivan im Warasd. Kreutzer 5 Grz. Regimente*.

² Mirko KORENČIĆ: *Naselja i stanovništvo SRH 1857-1971*, Zagreb, JAZU, knj. 54, str. 366

Bjelovara sa Zagrebom (tu je važnost zadržala sve do suvremenog doba kada je izgubila dio značaja izgradnjom autoceste dolinom Save).

Sv. Ivan Žabno je sredinom 19. stoljeća, zbog svojih centralnih vojnih funkcija koje je imalo kao sjedište satnije, imalo razmjerno visok udio zidanih kuća (sva okolna naselja bez takvih centralnih funkcija sastoje se gotovo isključivo od drvenih kuća). Najveći dio središnjeg naselja čine zidanice u vojnom vlasništvu, dok su drvene kuće češće građene u rubnim dijelovima naselja. Zidane kuće u privatnom vlasništvu imale su obitelji: Čoček, Milašinović, Dikšić, Pavlović, Martinjak, poručnik Surić, Tomašegović, Košćević, Dončević i Purgarić. Među vojnim časnicima u Sv. Ivanu Žabnom, 1867. godine živjeli su poručnik Surić, koji je imao kuću sjeverno od njemačke škole, te satnik Hernburger, koji je živio u drvenoj kući s južne strane bjelovarske ceste. Zanimljivo je da gotovo sve kuće u središnjem dijelu naselja, prednjom stranom gledaju prema istoku, dakle prema Krajini. Najveći dio kuća izgrađen je duž prilazne ceste iz smjera Bjelovara te duž ceste prema Križevcima, pa je prometna funkcija Žabna već u 19. stoljeću imala dominantan značaj u formiranju njegovih fizionomskih obilježja. Na samom križištu cesta izgrađena je crkva Sv. Ivana Krstitelja. Iako se ne zna točna godina njezine gradnje, temeljem istraživanja starosti i sadržaja žbuke, otkriveno je da starost pojedinih dijelova crkve seže i u 10. stoljeće³. Crkva Sv. Ivana Krstitelja na ovom je planu ucertana u svom tlocrtu kakav je imala do 1888. godine prije no što je produžena. Uz južni zid crkve jasno je vidljiva sakristija, a na istočnoj strani apsida crkve. Uz crkvu označen je župni dvor, izgrađen za vrijeme župnika Kranjčine (1777.-1796.)⁴.

U pogledu lokacije nekadašnjeg dvoraca plemićke obitelji Mihaljević, još uvijek postoje nedoumice. Dosadašnja istraživanja uglavnom su smještala spomenuti dvorac preko puta crkve, s istočne strane općinskog pašnjaka, odnosno sa sjeverne strane bjelovarske ceste. Uz slike objekta na toj lokaciji, navodi se da se radi o Mihaljevićevom dvorcu, da je u njemu krajem 19. stoljeća smještena uprava općine Sv. Ivan Žabno te da je zgrada dvorca stradala 1943. godine, a poslije rata na njenom je mjestu sagrađen današnji zadružni dom⁵. No, istodobno se navodi da je obitelj Mihaljević za svoj dvorac kupila nekadašnju staru utvrdu koja je s obzirom na kartografske izvore 18. stoljeća sasvim izvjesno bila izgrađena južno od crkve⁶, kako je to u svojim rukopisima pretpostavio i Zvonko Lovrenčević⁷. Tako se postavlja logično pitanje je li Mihaljević doista kupio staru utvrdu za svoj dvorac (u tom slučaju njegov dvorac nije istočno već južno od crkve na mjestu na kojem se 1866. godine nalazi vojni kompleks zgrada). Druga je, mnogo vjerojatnija, mogućnost, koja je u skladu i s podacima koje navodi Lovrenčević, da je Mihaljević zaista kupio staru vojnu utvrdu. Temeljem kartografskih izvora iz 18. stoljeća na kojima jasno vidljiva utvrda dok istočno od općinskog pašnjaka nema niti jedne kuće, dade se naslutiti da je Mihaljević prvotno kupio utvrdu za svoj dvorac, a kuću istočno od crkve sagrađio kasnije nakon što je utvrda srušena (u 19. stoljeću više joj nema traga) te da je ta nova kuća vjerojatno sagrađena početkom 19. stoljeća u narodu poznata kao dvorac Mihaljević.

Osim crkve Sv. Ivana Krstitelja, u Sv. Ivanu Žabnu postojao je još jedan crkveni objekt. S istočne strane križevačke ceste nalazila se zidana pravoslavna filijalna crkva Sv. Jovana koja je u 18. stoljeću sagrađena na mjestu starije drvene crkve, izgrađene najvjerojatnije u 17. stoljeću⁸. U zaleđu pravoslavne crkve označeno je mjesno groblje, koje se nalazi na ovoj lokaciji od kraja 18. stoljeća. Naime, do tada se groblje nalazilo uz crkvu Sv. Ivana odakle je premješteno uredbom Josipa II., po kojoj su groblja morala biti premještena dalje od stambenih kuća.

Najveći broj javnih objekata Sv. Ivana Žabna izgrađeno je duž križevačke ceste. Sjeverno od crkve, nalazila se njemačka škola osnovana 1782. godine, a s južne strane pravoslavne crkve i osnovna hrvatska škola otvorena 1835. godine⁹. Vojni stambeni objekti također su građeni duž križevačke ceste. U vrijeme nastanka katastra u Sv. Ivanu Žabnu postojala su četiri takva objekta (na česticama br. 9, 30, 36 i 56). Najveći od njih sastojao se od tri zgrade, smještene na samom križištu putova, s južne strane ceste iz smjera Bjelovara. Od većih objekata na križevačkoj cesti nalazio se i općinski magazin, izgrađen na čestici br. 27.

³ Najstariji precizan podatak o spomenutoj crkvi potječe iz 1633. godine Naime, pri obnovi crkve 1969-1970. otkriven je natpis koji govori da je crkva obnavljana 1633. i 1634. godine. O tome, Ćiril PETEŠIĆ: *Župa Sv. Ivan Žabno*, Zagreb, 1998., str. 102

⁴ Ćiril PETEŠIĆ, nav. dj., str. 89.

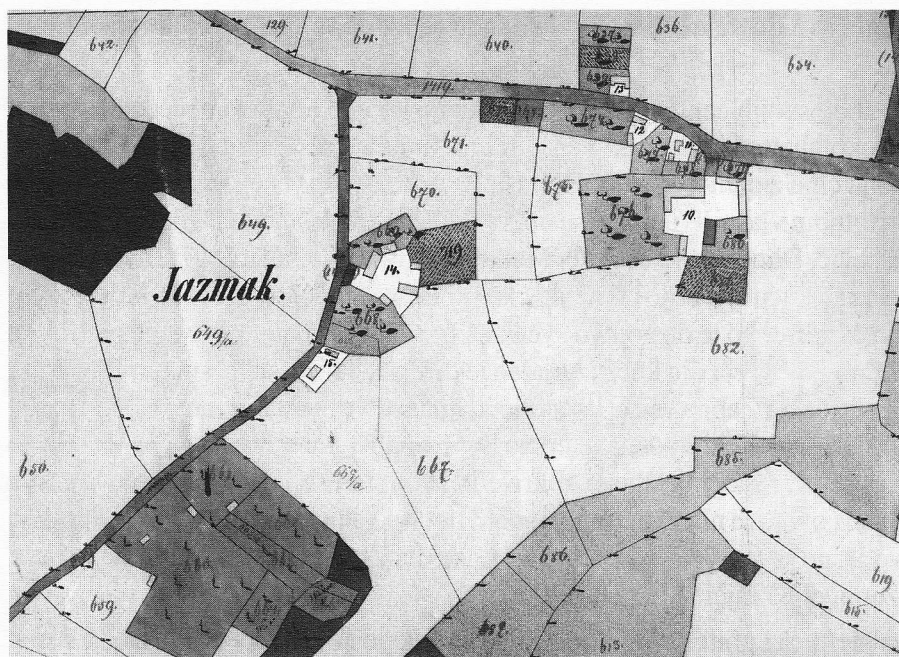
⁵ Antun - Toni ŠRAMEK: *Slike iz prošlosti: Sv. Ivan Žabno i okolica*. Sveti Ivan Žabno, 1995., str. 65

⁶ Usp. habsburške vojne topografske karte Varaždinskog generalata iz 70-ih i 80-ih godina 18. stoljeća.

⁷ Taj podatak navodi ŠRAMEK, nav. dj., str. 125

⁸ ŠRAMEK, nav. dj., str. 124-125

⁹ Ćiril PETEŠIĆ, nav. dj., str. 164

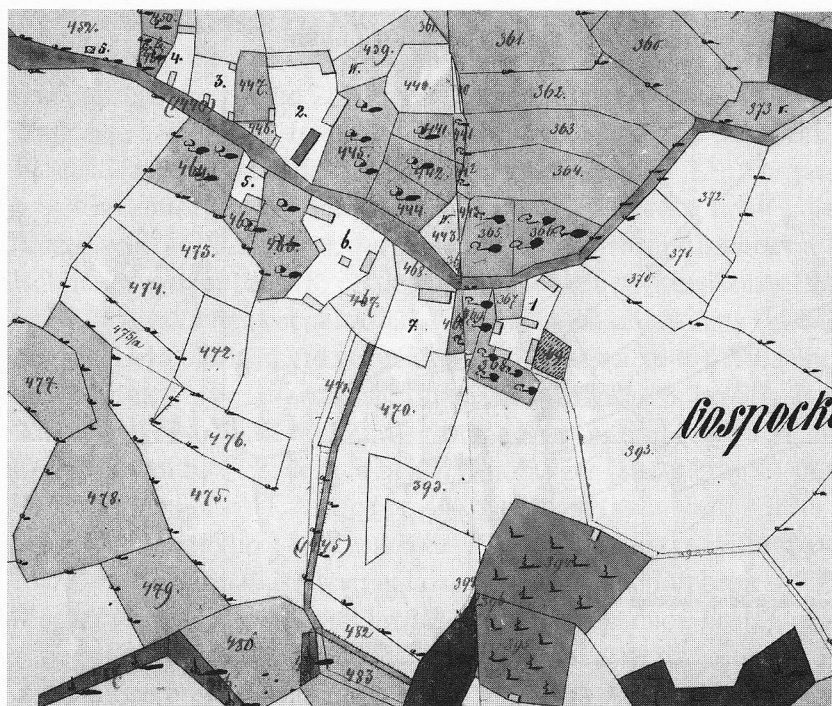
Sl. 3 Zaselak Sofići na katastarskom planu iz 1866. godine

Iako je između crkve Sv. Ivana i starog dvorca jasno uočljivo središte naselja, Sv. Ivan Žabno, u to vrijeme nije imao uređen klasični središnji trg. Naime, ovdje se očito ne radi o planski nastalom trgu karakterističnom za gotovo sva vojnokrajiška naselja, već o nekadašnjem zajedničkom pašnjaku koji je zahvaljujući svojoj funkciji okupljanja, s vremenom poprimio osobine trga. Ispred vojnih kuća sa zapadne strane križevačke ceste također se nalazi općinska livada što je također netipično na vojnokrajiška naselja izrazito pravilne strukture poredanih kuća strogo duž prometnog pravca. Razlog opisanim odstupanjima valja tražiti u funkciji i strukturi naselja prije no što je njegova vojna funkcija postala dominantnim čimbenikom njegova razvoja. Naime, Sv. Ivan Žabno nekad je bio srednjovjekovni feudalni posjed karakteristične okupljene fizionomije, pa u općinskim livadama ispred crkve i duž zapadne strane križevačke ceste valja tražiti tragove nekadašnjeg zajedničkog pašnjaka oko kojeg su se nalazile stambene i gospodarske kuće vlastelinstva. Uklapanjem Sv. Ivana Žabna u vojnokrajiški sustav naselja, izvršena je i prilagodba njegove strukture. Središnji općinski pašnjak s vremenom je gubio svoju funkciju, a kuće su se počele graditi s obzirom na prometne komunikacije. To je ujedno razlog zbog kojeg javne zgrade te katolička i pravoslavna crkva nisu uobičajeno smještene nasuprotno, na samom trgu, već njihov smještaj duž glavne ulice predstavlja svojevrsnu prilagodbu vojnokrajiških potreba već prije nastaloj fizionomskoj strukturi naselja.

Iako je Sv. Ivan Žabno u 19. stoljeću karakteriziran izrazito niznom strukturom okupljenog naselja formiranom duž bjelovarske i križevačke ceste, u sjevernom dijelu postojala su dva odvojena zaselka, Habijanec, istočno od križevačke ceste te Sofić, zapadno od nje. Ti zaseoci imaju tipičnu strukturu okupljenih kuća u središtu zemljišnog posjeda što ukazuje na njihov drugačiji nastanak i funkciju u odnosu na ostatak naselja. Njihova okupljena struktura i izdvojeni položaj ukazuju na tipični život i agrarnu proizvodnju u okviru zemljišnih zajednica.

MIKROTOPONIMI NA PODRUČJU SV. IVANA ŽABNA

Svaka katastarska općina dijeli se na manje dijelove, predjele ili rudine. Nazivi tih predjela iznimno su zanimljivi jer predstavljaju mikrotoponime koji često ukazuju na pojave, osobine prostora ili vlasničke odnose koji često više ne postoje. Kako se u pravilu ne radi o nazivima dijelova naselja, već predjelima šuma, livada ili pojedinih oranica, velik broj takvih mikrotoponima u suvremenoj transformaciji prostora jednostavno je izgubljen, pa katastar u tom smislu predstavlja važan izvor za njihovu rekonstrukciju. Dio zemljišnog posjeda Sv. Ivana Žabna istočno od križevačke ceste nazvan je *Ograde*, što je bio čest mikrotoponim za oranične površine koje su nekad imale međe označene redom prirodnog raslinja. Južni dio zemljišnog posjeda zaselka Habijanec nosi naziv *Gospocko*. Ovdje se očito radi o dijelu nekadašnjeg veleposjeda (posjeda gospode), čiji se trag održao u obliku ovog toponima. I

Sl. 4 Zaselak Habijanec na katastarskom planu iz 1866. godine

mikrotoponim sjeverno do zaselka Habijanec ukazuje na nekadašnje zemljišno-posjedovne odnose. Predjel Mihalevičke podsjeća nas na nekadašnje gospodare Sv. Ivana Žabna, vlastelinsku obitelj Mihaljević koja je u prostoru Habijaneca imala svoje posjede. Istočni dio Sv. Ivana Žabna, duž prilazne ceste iz smjera Bjelovara, nosi oznaku Plantage. Iako je taj prostor u vrijeme nastanka ovog katastra korišten kao oranica, on se očigledno ranije koristio kao uzgajalište - plantaža. S obzirom na gospodarstvo Vojne krajine tijekom 18. i početkom 19. stoljeća, najvjerojatnije se radilo o plantaži dudova svilca. Naime, u skladu s odredbama Marije Terezije, diljem Varaždinskog generalata u to se vrijeme morao uzgajati dudov svilac. U obližnjim Križevcima još početkom 19. stoljeća djelovale su dvije svilane¹⁰, pa je velika vjerojatnost da se plantaža sačuvana u obliku naziva ovog predjela upravo odnosi na plantažu dudova svilca.

Najneobičniji naziv nosi predjel između zaselka Habijanec i križevačke ceste koji je označen na planu kao Namel. Taj je prostor 1867. godine uglavnom bio u posjedu obitelji Novaković. Radi se o oranicama s istočne strane križevačke ceste. Po Maretićevom rječniku iz 1911.-1916. godine, namel je jedan od starih izraza za žito, pa naziv ovog predjela označava uravo način njegova korištenja¹¹.

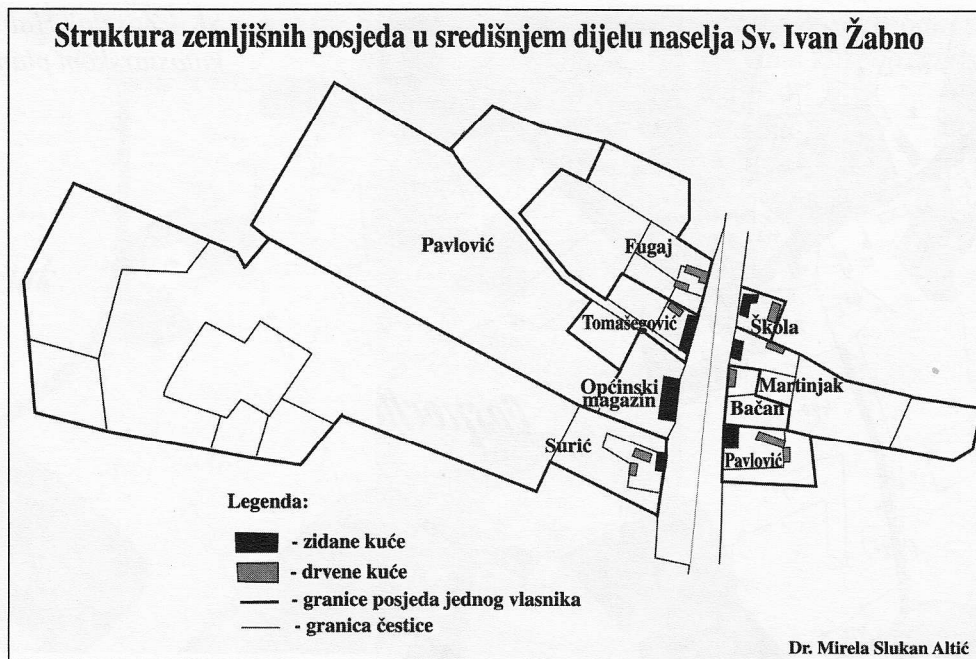
VLASNIČKA STRUKTURA

U vrijeme nastanka ovog plana, Sv. Ivan Žabno imao je 51 kućni broj¹². Kuće se tada još uvijek nisu numerirale po ulicama od 1 dalje, kako je to danas uobičajeno. Sve kuće na području naselja imale su jedinstveni popisni kućni broj. Svaka nova kuća koja bi bila izgrađena, dobila bi sljedeći kućni broj bez obzira gdje se nalazila. Takav sustav popisnih brojeva donekle nam omogućava uvid u redoslijed izgradnje novijih kuća u naselju. Naime, ako pogledamo popisne brojeve kuća, možemo vidjeti da kućni broj jedan nosi kuća obitelji Radančić, južno od crkve Sv. Ivana. Od te kuće kućni brojevi pravilno rastu idući duž zapadne strane križevačke ceste sve do zaselka Sofići koje završava kućnim brojem¹². Brojevi se zatim nastavljaju duž istočne strane križevačke ceste i to od sjevera prema jugu te dalje duž Bjelovarske ceste u smjeru istoka. Sve kuće koje odudaraju svojim kućnim brojem od susjednih, ukazuju na kasniju gradnju. Tako je npr. kuća Bačani na križevačkoj cesti koja nosi kućni broj 41 (južno od nje je kuća Pavlović s kućnim brojem 24, a sjeverno kuća Martinjak s kućnim brojem 23) očigledno je sagrađena kasnije.

¹⁰ Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ: Podravsko svilarstvo do 1868. godine. *Podravina*, vol 1, br. 2, Koprivnica, 2002., str. 86-98.

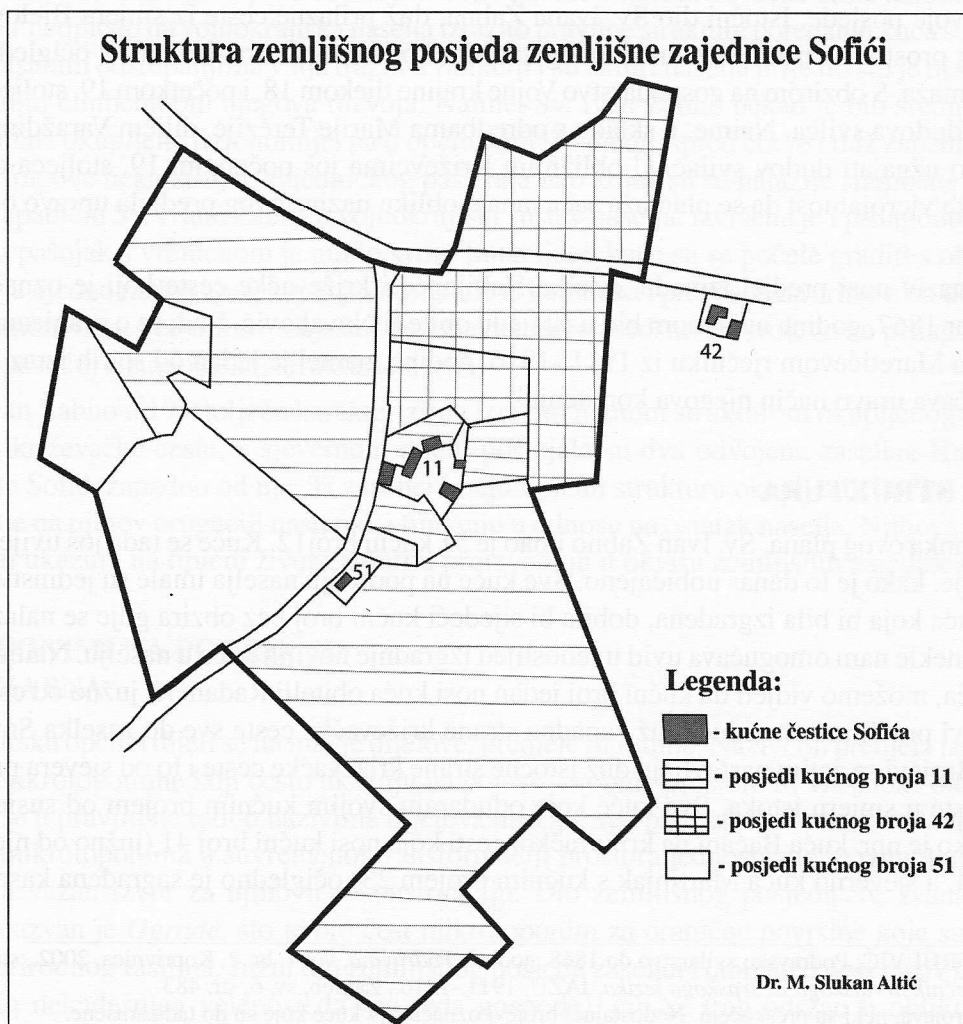
¹¹ Tomo MARETIĆ: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. JAZU, 1911.-1916., Zagreb, sv. 6, str. 483

¹² Među tih 51 kućnih brojeva, neki su preskočeni. Nedostajući brojevi označavaju kuće koje su do tada srušene.

Sl. 5 Struktura zemljišnih posjeda u središnjem dijelu naselja Sv. Ivan Žabno (stanje 1866.)

Sl. 6 Struktura zemljišnog posjeda zemljišne zajednice Sofići (stanje 1866.)

U upisniku čestica iz 1867. godine kao kućevlasnici upisani su: Radančić (kućni broj 1, čestica br. 53), Košćević (kućni broj 2, čestica br. 17), Peašinović (kućni broj 3, čestica br. 57), Surić (kućni broj 4, čestica br. 26), Tomašegović (kućni broj 5, čestica br. 28), Fugaj (kućni broj 6, čestica br. 29), Košćević kućni broj 8, čestica br. 34), Hudec (kućni broj čestica 9, br. 35), Jelenčić (kućni broj 10, čestica br. 33), Sofić (kućni broj 11, čestica br. 11), Sofić (kućni broj 12, čestica br. 14), Gradska (kućni broj 12, čestica br. 12), Purgarić (kućni broj 13, čestica br. 10), Purgarić (kućni broj 13, čestica br. 38), Purgarić (kućni broj 13, čestica br. 40), Todorović (kućni broj 14, čestica br. 8), Košćević (kućni broj 15, čestica br. 3), Dončević (kućni broj 16, čestica br. 2), Habijanec (kućni broj 17, čestica br. 1), Habijanec (kućni broj 18, čestica br. 7), Habijanec (kućni broj 19, čestica br. 6), Kranjčević (kućni broj 20, čestica br. 37), Novaković (kućni broj 21, čestica br. 39), Martinjak (kućni broj 23, čestica br. 43), Pavlović (kućni broj 24, čestica br. 45), Dikšić Vido (kućni broj 25, čestica br. 46), Milašinović (kućni broj 26, čestica br. 47), Sabljar (kućni broj čestica 27, br. 49), Dužaić (kućni broj čestica 28, br. 50), Ivankulica (kućni broj čestica 29, br. 51), Živković (kućni broj čestica 30, br. 52), Grubačević (kućni broj čestica 31, br. 55), Čoček Mato (kućni broj čestica 34, br. 48), Klarić (kućni broj 38, čestica br. 5), Hernburger (kućni broj 39, čestica br. 54), Grgić (kućni broj 40, čestica br. 13), Bačani (kućni broj 41, čestica br. 44), Košćević (kućni broj 43, čestica, br. 4), Dužaić (kućni broj 48, čestica br. 20), Sokolović (kućni broj 49, čestica br. 19), Jaklenović (kućni broj 50, čestica br. 22) i Sofić (kućni broj 51, čestica br. 15). U općinskom vlasništvu nalazila se kuća s kućnim brojem 7 (čestice br. 31 i 32), kapela te škola na čestici 42. Magazin izgrađen na čestici broj 27 (nije imao kućnog broja) također je bio u općinskom vlasništvu. U vlasništvu župe nalazila se župna crkva Sv. Ivana te župni dvor na čestici br. 23. U vojnom je vlasništvu bilo pet objekata (nisu imali kućne brojeve, izgrađeni su na česticama 9 (vojni stan), 25 (škola) te 30, 36 i 56 (vojni stanovi).

Prateći prezimena iz popisa kućnih čestica, upada u oči činjenica da se prezimena kućevlasnika samo iznimno ponavljaju. U pravilu najveći broj prezimena kao kućevlasnik javlja se samo jedanput. To je neobično kada znamo da je naselje nakon turskih prodora, kada je većim dijelom uništeno, ponovno obnovljeno tijekom 16. i 17. stoljeća, što znači da je u međuvremenu proteklo nekoliko generacija posjednika. Razlog tome treba tražiti u vojnokrajiškom zemljišnom zakonu. Naime, u skladu s krajiškim zakonima iz 1807. i 1850. godine krajišnik je napokon mogao biti upisan kao vlasnik posjeda, no nije ga mogao slobodno prodavati te dijeliti među nasljednicima¹³. Kako, dakle, posjedi nisu dijeljeni između sinova nasljednika, nije dolazilo niti do umnožavanja posjednika istih prezimena. Izuzetak čini nekoliko prezimena koji svoje posjede imaju u rubnim dijelovima naselja čija se prezimena javljaju po dva ili tri puta. Njihovi su posjedi redovito smješteni jedan do drugoga, što ukazuje da su najvjerojatnije nastali diobom istog primarnog posjeda. Radi se o zadrugama Košćević, Habijanec, Sofić i Purgarić.

STRUKTURA ZEMLJIŠNOG POSJEDA

U strukturi zemljišnog posjeda jasno odudara središnji dio naselja kojeg karakterizira pravilan raspored kuća te manji zemljišni posjed u zaleđu same kućne čestice od velikih posjeda u zaseocima Habijanec i Sofići. S obzirom na to, ključno je pitanje koji je uzrok očito različite strukture zemljišnog posjeda. Pravilna struktura posjeda bez diobe u središnjem dijelu naselja ukazuje da se radi o dijelu naselja nastalom planskom diobom zemljišta koji su krajišnici dobivali u zamjenu za vojnu službu. S obzirom na manju površinu posjeda radi se o posjedima primarno dodijeljenim časnicima, činovnicima, obrtnicima te crkvenim posjedima¹⁴ čija je površina zemljišnog posjeda u skladu s krajiškim zakonima mogla iznositi do 3 jutra zemlje¹⁵.

Struktura zaseoka Habijanec i Sofići jasno ukazuje na postojanje tipične vojnokrajiške kućne zadruge. Kako su krajiški zakoni tretirali kućne zadruge kao temeljnu gospodarsku jedinicu krajiškog društva, njezina eventualna dioba bila je strogo kontrolirana. Naime, da bi se spriječila dioba zadruge koja je morala biti sposobna prehraniti samu sebe, krajišnici su bili ograničeni u slobodi prodavanja posjeda. Mogućnost prodaje dijela posjeda javila se tek

¹³ Opširnije o krajiškim zemljišnim zajednicama vidi Dragutin PAVLIČEVIĆ: O problemu krajiških kućnih zadruga - historiografsko-kritički osvrt, u knjizi *Vojna krajina: povijesni pregled - historiografija - rasprave*, Zagreb (urednik Dragutin PAVLIČEVIĆ), 1984., str. 141-162; Ognjeslav UTJEŠENOVIĆ OSTROŽINSKI: Kućne zadruge, u knjizi: *Kućne zadruge & Vojna krajina* (urednik Drago ROKSANDIĆ), Školska knjiga, Zagreb, 1988., str. 19-210 te Karl KASER: Gospodarstvo pod vojnim zapovjedništvom, u knjizi: *Slobodan seljak i vojnik*. Naklada "Naprijed", Zagreb, 1997., tom II, str. 65-128.

¹⁴ Iz popisa čestica na žalost, nemoguće je utvrditi stvarni status posjednika jer je pod rubriku status svima upisana oznaka zemljoradnik. Iznimku predstavljaju samo vojni časnici kojima je pod status posjednika upisan njihov vojni čin.

¹⁵ Mirko VALENTIĆ: *Vojna krajina i pitanja njezina sjedinjenja s Hrvatskom 1849-1881*. Sveučilište u Zagrebu i Institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1981., str. 53

uvodenjem Temeljnog zakona iz 1807. godine, kada je pod određenim uvjetima dozvoljena prodaja dijela zemljišta tzv. prodavštine¹⁶. Naime, svaka kućna zadruga morala je sačuvati minimum zemlje potreban za uzdržavanje njezinih vojnika i drugih članova zadruge. Taj zakonski zaštićen minimum zemlje poznat i kao "podkućnica" u Varaždinom generalatu iznosio je 8 jutara zemlje. Dakle, da bi došlo do diobe primarnog posjeda, posjed je morao imati najmanju površinu od 16 jutara kako bi novonastali posjedi zadovoljavali minimum potkućnice¹⁷. Podjela primarnog posjeda zadruge na području Sv. Ivana Žabna najbolje je vidljiva na primjerima posjeda Habijanec i Sofić. Primarni zemljišni posjed Habijanec u istoimenom zaselku podijeljen je između tri posjednika istog prezimena. Kako kuće Habijaneca nose kućne brojeve 17, 18 i 19, dioba njihova posjeda obavljena je prije podjele kućnih brojeva (u protivnom bi kuće kasnije nastalih posjeda imali znatno veći kućni broj od prve kuće te zadruge). Na diobu primarnog posjeda ukazuje i izmiješanost čestica sadašnjih vlasnika unutar nekadašnjeg primarnog posjeda. To je posljedica činjenice što se dioba posjeda u pravilu vršila tako da se svaka čestica dijelila na jednake dijelove, u ovom slučaju na tri djela. Tako su npr. susjedne čestice broj 370, 371 i 372 od koji svaka pripada jednom od Habijaneca, unutar primarnog posjeda činile jednu česticu koja je diobom podijeljena na tri dijela.

Zadruga Sofići u istoimenom zaselku dijeljena je kasnije. Na to ukazuju razlike u visini njihova kućna broja. Naime, kuća primarnog posjeda nosi kućni broj 11, dok preostale dvije kuće Sofića nose kućni broj 42 odnosno 51, što znači da su nastale znatno kasnije od prve. Osim Habijaneca i Sofića, najveću zadrugu na području Sv. Ivana Žabna činili su Purgarići koji zemljišni posjed u zaselku Sofića 1867. godine još nije bio dijeljen.

GOSPODARSKA OSNOVA NASELJA

Zahvaljujući katastarskim izvorima koji nam pružaju uvid u način korištenja površina, u priličnoj mjeri moguće je rekonstruirati gospodarski život naselja. U skladu s navedenim izvorima, Sv. Ivan Žabno bio je izrazito agrarno naselje koje je živjelo od ratarske i stočarske proizvodnje. Naime, najveći udio površina u vlasništvu stanovnika Sv. Ivana Žabna koristio se kao oranice, te nešto manje kao livade i pašnjaci, dok je udio vinograda bio najmanji. Iako je Krajiški temeljni zakon, donesen 1807. godine, nešto ublažio stroge odredbe o pravu korištenja zemljišta, utemeljene Krajiškim zakonom iz 1765. godine, još uvijek je raspolaganje zemljom bilo znatno ograničeno. Zemljišni posjedi bili su mali. Oko 90% zemljoradnika imalo je posjede veličine do 12 jutara. Način obrade zemljišta bio je takav da je viškova za tržište bilo malo. Najveći dio uroda koristio se za vlastitu prehranu. Osobit problem bila su mala i rascjepkana gospodarstva, koja su predstavljala prepreku unapređenju poljoprivredne proizvodnje u smislu intenzivnije obrade i uvećanih prinosa. Osim obrade zemljišta, najveću ulogu u gospodarstvu Sv. Ivana Žabna imalo je stočarstvo te iskorištavanje šuma koje je također uvelike ograničeno krajiškim zakonodavstvom. Naime, novi zakon o šumama iz 1860. godine ograničio je besplatno dobivanje drva za ogrijev na 3- 7 kubičnih hvati po zadruzi (ovisno o broju njezinih članova), čime je dodatno otežan ionako težak položaj krajišnika.

Iako je Sv. Ivan Žabno bio sjedištem kompanije, njegove vojne centralne funkcije u ovom razdoblju nisu bile znatniji razvojni čimbenik naselja, pa je njegov razvoj ovisio gotovo isključivo o njegovoj agrarnoj proizvodnji koja je bila sputana strogim krajiškim zakonima. Tako se društvena i gospodarska kriza u kojoj se našla Krajina sredinom 19. stoljeća, jasno odrazila i u stagnaciji razvoja njezinih naselja. To nam potvrđuje i trend kretanja broja stanovnika Sv. Ivana Žabna. Naime, broj stanovnika je 1857. godine iznosio 418, a 1869. godine 430 stanovnika, što znači da je ukupan porast iznosio 12 stanovnika, odnosno jedan stanovnik godišnje. Prvi popis stanovnika nakon razvojačenja iz 1880. godine pokazuje posve nove trendove. Broj stanovnika Sv. Ivana Žabna iznosio je 535 stanovnika, što znači da je broj stanovnika porastao za 105 stanovnika, odnosno da je prosječni godišnji rast iznosio 10 stanovnika¹⁸. Iako se razvoj Sv. Ivana Žabna već početkom 19. stoljeća počinje odvijati pod snažnim utjecajem njegovih prometnih funkcija, prometni položaj karakteriziran dobrom prometnom dostupnošću te statusom regionalnog prometnog čvorišta, odrazit će se u značajnijem razvoju njegovih trgovačkih i obrtnih funkcija tek nakon njegove integracije u gospodarski i prometni sustav građanske Hrvatske. U tome će osobitu ulogu imati izgradnja pruge Zagreb - Križevci - Bjelovar čija je posljednja dionica na relaciji Križevci - Bjelovar puštena u promet 1894. godine.

¹⁶ Mirko VALENTIĆ: nav. dj., str. 54

¹⁷ Tek posljednji temeljni zakon Krajine iz 1868. godine konačno je dopustio slobodni promet zemljištem.

¹⁸ Usp. KORENČIĆ, nav. dj., str. 366

Summary

SV. IVAN ŽABNO BEFORE THE ABOLITION OF THE VARAŽDIN GENERALATE

The author analyses historical and geographical conditions of the development of the borderland settlement of Sveti Ivan Žabno just before the abolition of the Varaždin Generalate when the the Military Border crisis was clearly leading to its end.

As a settlement in the contact zone between the Military Border and civil Croatia, Sveti Ivan Žabno suffered all the inconveniences of the life in the military part of the country.

The great privilege that *krajišniks* (borderliners) held until 1848 - land property without subjection - was suddenly gone. Military service which secured a privileged position for the *krajišniks* before now became a burden compared to the new status of the peasants after the 1848 serfdom abolition in civil Croatia.

Although neighbouring with civil Croatia, as a part of the Varaždin generalate Sveti Ivan Žabno was developing within the restrictive laws of the Military Border.

Cadastral plans from 1867 give a detailed insight into the appearance and structure of the settlement of Sveti Ivan Žabno at that time. Cadastral books with lists of land properties and owners give an insight into the owner structure as well as land property structure. Based on cadastral sources we can reconstruct the economic life in the context of a social crisis, leading to the end of a military-border society.

Key words: Sveti Ivan Žabno, Varaždin Generalate, settlement structure, land property